

alstoen nog anderhalf uur verder voort, en kwamen op de Plaats van den Veld-kornet ZWART. Deze Plaats is rijkelijk van water voorzien, en daardoor even geschikt voor de cultuur, als om allerlei molens aldaar opterigten; wij vertoefden hier een paar uren om uitterusten, en nadat ik van genoemden Veld-kornet weder versche voorspan-ossen gekregen had, reden wij nog vier uren verder, tot op 's Lands Post in het *Oude Niqualand*, alwaar wij des avonds om negen uren aankwamen, en eenige dagen vertoefden, zoo om 's Lands Post en houtboschen te bezien en te onderzoeken, als ook om te wachten op eenen wagen, dien de Veld-kornet CORNELIS VAN DER WATT beloofd had mij te zullen leenen tot de *Plettenbergs-baai*, alwaar hij zelve bij mij wilde komen, om een togdje in het woeste *Zitzikamma* te maken, en tevens op de Buffels en Olifanten te jagen.

Van de oostzijde der groote *Brak-riwier* af tot de *Plettenbergs-baai* toe, worden de landerijen gerekend te behooren onder het *Oude Niqualand*; een naam welke men zegt afkomstig te zijn van eene Hottentotsche Natie, genaamd *Niquas*, die aldaar gewoond zoude hebben. Men verdeelt hetzelfde in twee deelen. Het gedeelte van de groote *Brak-riwier* tot de *Quaga*, zijnde de westelijke grenscheiding van 's Lands Post, noemt men *Voor Oude Niqualand*, en het gedeelte van de *Kaimans-riwier*, zijnde de oostelijke grenscheiding van 's Gouverne-

ment

ments Post, voorbij de *Plettenbergs-baai* tot aan de *Keurebooms-rivier*, rekt men tot het *Achter Oude Niqualand*. 's Gouvernements Post ligt tusſchen beiden, midden in.

Wanneer men eens de *grootte Brak-rivier* gepasſeerd is, houden de goede wegen meerendeels op, of ten minſte heeft men telkens op korte afſtanden, dan eens hooge en omtrent ongenaakbare bergen, dan eens diepe en gevaarlijke rivieren met ſtijsle oevers. Wij hadden van beide deze ongemakken heden eene proeve genomen, doordien wij twee zulke bergen en verſcheidene dezer gevaarlijke rivieren overgetrokken waren. De eerſte was de *Brak-rivier*, welke niet dan bij haren mond ten tijde der ebbe kan overgetrokken worden, en alsdan nog drie tot vier voeten diep is, en eenen grond met drijfzand heeft. Vervolgens een uur van de Plaats van ZWART, naast bij die van BERNHARD gekomen zijnde, moeſten wij wederom over twee niet minder gevaarlijke rivieren. De eerſte wordt genoemd de *Witte Elst*, of de *Brug*. Eigenlijk geſproken is dit geene rivier, maar ſlechts eene kleine beek, welke, uit het hoogere gebergte afkomende, haren loop verder door andere bergen, heuvelen en ſchuinsch afloopende hoogten vervolgt. De valleijen, tusſchen welke de beek doorſtroomt, zijn grootendeels met zware palmieten bewaſſen. De palmiet is een gewas, hetwelk ſomtjds der en meer voeten hoog, en drie tot zes duimen dik groeit, van een hard, taai, uit

haarachtige vezelen bestaand hout. Zij groeit als riet, de eene dicht aan de andere, waardoor dan de holten en valleijen dusdanig belemmerd worden, dat het menigvuldige regenwater daar tusfchen staaublijft, dezelve opvult en tot modderpoelen maakt, welke van jaar tot jaar hooger aangroeijen. Over eene dergelijke met palmiet begroeide beek nu, die wij hier overtrekken moesten, lagen vier of vijf balken los op den grond, waarover wederom losse planken gelegen waren, hetwelk dan eene brug genaamd wordt, die, zoo goed of slecht dezelve dan ook zij, gemaakt en onderhouden wordt door den bezitter van de Plaats, BERNHARD, zonder dat hij, het zij door het Gouvernement, het zij door de reizigers, eenige vergoeding hoegenaamd bekomt. Op mijne terugreize viel er een van mijne rijpaarden tot den kop in deze beek, en werd met moeite daar uit gehaald.

De tweede hier zoogenaamde rivier welke wij passeerden, en die de *Lange* of *Wolvendrift* genaamd wordt, is even eens niet dan een beekje, dat door valleijen tusfchen bergen en heuvelen henen vloeit, almede bewasfen met zware dikke en groote palmieten, die dezelve misfehien zedert eeuwen verstopt hebben, zoodanig dat het water zich op sommige plaatsen in holten en gaten van meer dan vijftig voeten diepte heeft verzameld. De palmieten zijn hier zoo sterk en dik, dat men met zwaar geladene houtwagens daar over passeert. Om het jaar of om de

twee

twee jaren wordt een nieuwe weg daar door heen gehakt, wanneer, namelijk, de oude te diep uitge-re-den is, en dus te gevaarlijk wordt, want indien hij ouder is, en het zij wagen of vee er door heen zakt, zoo verzinkt alles en is niet te redden. Eenige dagen vóór mijne aankomst op 's Lands Post, waren, een uur van daar, op de Plaats van de weduwe URES, op deze wijze zeven stuks paarden en osfen in de *Palmiet*, gelijk men het noemt, verzonken, als hebbende een' nieuwen weg of zoogenaamde drift willen beproeven, die nog maar even was gehakt geworden, om naar de tegenoverliggende Veeweiden te komen.

Men kan deze palmiet-valleijen, hoewel niet dan met veel moeite, schoon, en tot kostelijke landerijen maken, wanneer men eenen behoorlijken val voor het water der rivier of beek vinden kan, en alsdan midden door het *Palmiet* eene diepe floot met de noodige keer- of dwarsflooten trekt, waardoor het overvloedige water afloopen kan; vervolgens steekt men in den zomertijd het uitgedroogde *Palmiet* in den brand, en houdt daarmede aan tot de vallei van *Palmiet* gezuiverd is, waarna men al verder den loop der rivier of beek binnen eene floot zoekt te houden. Men behoort zich door de moeilijkheid van het werk niet te laten afschrikken, om zulke valleijen op te ruimen, daar de kostelijke grond, die men hier door bekomt, den arbeid rijkelijk ver-goeden zal.

154 REIZE IN DE BINNENLANDEN

Verder pasfeerden wij dien dag, omtrent vijf kwartier uurs van den Post, de rivier, de *Quaga* genaamd, die uit de vereeniging van drie of vier kleine beekjes ontstaat. Zij heeft daar waar men ze pleeg over te trekken zeer diepe en stijle oevers, en is vol klippen.

De Posthouder FEND in het *Oude Niqualand* is een braaf man, die het land als Onder-officier gediend heeft. Hij was bij mijne aankomst aldaar niet te huis, en over Berg getrokken om eene openbare verkooping bij te wonen, dus ik hem eerst bij mijne terugreize heb kunnen spreken.

Den negentienden bezag ik een gedeelte van 's Gouvernements houtboschen, welke omtrent een kwartier uurs van den Post beginnen, en langs den voet der noordelijke bergketen tot de *Plettenbergs-baai*, en verder tot *Zitzikamma* in de lengte voordloopen. Men vindt daarin geelhout, stinkhout, ijzerhout tot timmerwerk, voorts wagenmakershout, nevens andere soorten van geringere waarde tot brandhout.

Alle de houtboschen van het Gouvernement in het *Oude Niqualand* zijn vrij en opengefeld voor een ieder, om daarin op eene ordonnantie, waarbij gewoonlijk zes vrachten bewilligd worden, naar verkiezing hout te mogen kappen. Hiervan is alleen uitgezonderd, en sedert eenige jaren gesloten gehouden, het distrikt der boschen bij 's Gouvernements Post langs de bergen, gelegen tusschen de *Witte-*

en *Kaimans-rivieren*, ter lengte van omtrent twee uren en ter breedte van een half uur. Deze bosfchen heeft het Gouvernement aan zich gereserveerd tot eigen gebruik op zijn Post, zoo tot timmerwagenaars - als ander werk-hout; thans echter zijn deze gereserveerde bosfchen zoo zeer uitgekapt, dat men daarin bezwaarlijk een groot en bekwaam stuk bouwhout zoude vinden, of het moest in bijkans ontoegankelijke kloven of op hooge bergen staan. Ook heeft het Gouvernement thans geene land-oeconomie hoegenaamd meer op den Post, alwaar in vorige tijden veel Vee, nevens verscheidene ambachtwinkels onderhouden werden. De Posthouder aldaar is derhalve thans geheel onnut, terwijl zijne functie bovendien nog met eens daarin bestaat om voor de goede beheering der houtbosfchen te zorgen; waartoe anders verscheidene lieden van 's Lands wege onderhouden dienden te worden. Zijne geheele werkzaamheid bestaat enkel daarin, om door de voorbij passerende houtwagens zich de schriftelijke ordonnantien te doen vertoonen, en aantekening te houden hoe vele vrachten op zulk eene ordonnantie alrede gekapt en vervoerd zijn, ten einde het land den voor iedere vracht bepaalden prijs van ééne gulden, rigtig bekomme, en niet meer vrachten gekapt en tot den verkoop vervoerd worden dan bij die ordonnantien bewilligd zijn.

Met de overige landerijen mag de Posthouder voor zijne rekening doen wat hij verkiest, of waartoe hij zich in staat bevindt.

Over-

Overweegt men, dat de, voor het Gouvernement gereferveerde boschen de kosten niet waardig zijn, welke vereischt zouden worden om dezelve door nieuwe aanplantingen of door het uitroeijen van het onbruikbare hout en doornen, wederom in staat te stellen; en dat alsdan zelfs het Gouvernement geen voordeelig gebruik daarvan zoude kunnen maken, wijl het enkele transport, het zij naar de *Plettenbergs-baai*, het zij naar de *Mosfel-baai*, meer zoude kosten als waarvoor hetzelve, reeds volkomen bewerkt hout van de ingezetenen aan de voorschreve Baaijen koopen kan; zoo zal men gereedelijk toestemmen, dat de Posthouder hier ter plaatse zeer gemakkelijk gemist, en zijne tegenwoordige functie tevens zoude kunnen waargenomen worden door een' der 's Lands Posthouders in de *Plettenbergs-baai*, of aan de *Zoetemelks-vallei*; terwijl voorts ook de aantekening der vrachten hout, het zij te *Zwelledam*, het zij onder de *Hottentots-Hollandsche Kloof*, geregistreerd zoude kunnen worden.

Om wederom op de gereferveerde boschen terug te komen, zoo zijn dezelve alleen van nut voor particulieren, welke in staat zijn het grootste gedeelte van het hout hetwelk zij kappen, op de plaats zelve te verwerken, en hetzelve alsdan tot zoodanige hooge prijzen te verkoopen, dat daardoor de transportkosten vergoed worden, gelijk zulks het geval kan zijn bij wagenmakers, kabinetwerkers enz. De boschen aan de overzijde der *Kaimans-rivier* tot de
Plet-

Plettenbergs-baai toe, zijn, wel is waar aanzienlijker, en hebben nog veel bruikbaar timmerhout, dan, daarentegen verliezen dezelve hunne waarde daardoor, dat de wegen en rivieren daar omstreeks bezwaarlijk te pasteren zijn, of de Regering zoude eindelijk eens moeten goedvinden, de *Plettenbergs-* en *Mosfel-baaijen* tot den kushandel vrij en open te stellen.

Den twintigsten en een en twintigsten besteedde ik om de verdere houtboschen, landerijen en grenzen van het distrikt te bezien, dat aan het Gouvernement toebehoort, en door hetzelfde aan den Heer VAN HOGENDORP en aan mij, volgens belofte, ten behoeve van onze geprojecteerde nieuwe Kolonien, zoude worden afgeftaan. Deze landstreek is besloten, ten westen tusschen de zoogenaamde *Witte Fontein* en de *Quaga*, waar mede zich dezelve vereenigt, en ten oosten tusschen de *Kaimansrivier*, bedragende de lengte omtrent twee en een kwartier uurs. Derzelver grenspalen ten noorden zijn de hooge bergketen, en ten zuiden de zee; dus dat men de breedte omtrent een en een kwartier uurs kan rekenen, dat gevolgelijk de geheele uitgestrektheid te zamen omtrent drie vierkante uren bedragen mag, en aan die van drie ordinaire *Boeren-Plaatsen* mag gelijk gesteld worden. In dit distrikt bevindt zich eene goede *Paarden-plaats*, behoorende aan KAREL POEL, als mede nog eene halve Plaats aan de zeekust, van VRIJ, welke voor deze mede

158 REIZE IN DE BINNENLANDEN

mede tot 's Gouvernements landen heeft behoort.

Het *Voor Oude Niqualand* behoort gedeeltelijk onder de koude zure, en gedeeltelijk onder de gemeleerde landen. De grond bestaat meest uit klei en zwarte aarde, en aan de zee kust uit zandlanden. Het gedeelte van de *Brak-rivier* tot de *Quaga*, aan de grenzen van 's Gouvernements Post, is met heuveln en valleijen doorfueden, en heeft schoone vlakten, graan- en weilanden. De Gouvernements Post bestaat meerendeels uit eene groote schoone vlakte. Naardien het geheele jaar door veel regen in het *Oude Niqualand* valt, zoo vindt men overal rijkelijk water, hetwelk uit het gebergte komende, zich ontlast in rivieren en beken, welke geschikt zijn om allerlei molens te doen werken. Het eerstgemelde gedeelte van het *Oude Niqualand*, van de *grootte Brak-rivier* tot de *Quaga*, is omtrent zes uren lang, en, door elkanderen gerekend van den voet der noordelijke bergketen tot de zee kust, bijna drie of vier uren breed.

Wanneer eens de menigvuldige valleijen, welke thans voor een groot gedeelte met palmiet begroeit zijn, bewerkt, en een gedeelte van de beste landerijen met klaver, luzerne en andere goede voederkruiden voor het vee zullen bebouwd zijn, als dan zullen deze thans weinig geachte en in geringe waarde staande landerijen, gelijk die van 's Gouvernements Post, veel granen, fijne blom, peulvruchten,

ten, hennep, vlas, katoen, wol, tabak, boter, hout en slagvee kunnen leveren, voornamelijk wanneer provifioneel twee of drie dorpen aldaar geflicht en goede paardefokkerijen aangelegd worden; naardien nu deze landftreek meereendeels uit goed bouwland en vette aarde beftaat, die, goed bebouwd zijnde, eene warmere gefteidheid aannemen zal, en terwijl er ook zelden of ooit gebrek aan regenwater is, zoo zal men in deze vooronderftelling de produkten, welke jaarlijks tot den uitvoer naar de *Mosfel-baai* zullen kunnen geleverd worden, naar evenredigheid der voorgaande berekeningen, ten minfte kunnen begrooten op tweemaal honderd duizend rijksdaalders, als:

1. Voor 20000 vaten fijne Blom en Peulvruchten, tegen 5 rijksdaalders, maakt . . . . . 100000 Rijksd.
2. Voor 500000 fl Hennep en Vlas, tegen 3 of 4 ftuivers, maakt . . . . . 40000 ———
3. Voor 200000 fl Tabak, tegen 3 of 4 ftuivers, maakt . . . . . 16000 ———
4. Voor 100000 fl Wol, tegen 16 ftuivers, maakt . . . . . 32000 ———
5. Voor 30000 fl Boter, tegen 8 ftuivers, maakt . . . . . 5000 ———
6. Voor 1000 vaten gezouten Vleesch, tegen 7 of 8 Rijksd., maakt . . . . . 7000 ———

Te zamen 200000 Rijksd.

Den

160 REIZE IN DE BINNENLANDEN

Den twee en twintigsten, naardien den vorigen dag de wagen van CORNELIS VAN DER WATT gearriveerd, en met de noodigste goederen, welke ik tot de *Plettenbergs-baai* wilde medenemen, gepakt was, zoo zond ik mijne osfen, die zeer afgevallen waren, en voornamelijk door de koude en de menigvuldige regens in het *Oude Niqualand*, en door des nachts in de open lucht te staan, veel geleden hadden, nevens twee rijpaarden, terug op de Plaats van den Heer ABUE naar de *Mosfel-baai*, latende mijne koets nevens een rijpaard op 's Lands Post naar mijne terugkomst wachten, alzoo ik van voornemen was ondertusfchen nog een gespan osfen voor de terugreize te koopen. Wij reden van 's Lands Post 's morgens vroeg te paard, in gezelschap van zckeren DANIEL MARRÉ, inwoner van *Zwellendam*, dien ik alreede op de reize aan *Duivenhoeks-rivier* had ontmoet, en die mij beloofd had op 's Lands Post bij ons te zullen komen en ons te zullen verzellen tot de *Plettenbergs-baai*, alwaar hij aan de oostzijde van de *Keurebooms-rivier* eene Plaats had, zijnde de laatste en dus het naast grenzende aan het *Woeste- of Voor-Zitzikamma*. Ik zond den wagen van CORNELIS VAN DER WATT, met een mijner Kolonisten en den Hottentot die mijne koets reed, op den weg over de *Kaimans-rivier* vooruit; en wijl ik wenschte de aanzienlijkste bosfchen naauwkeuriger te bezien, zoo geleidde ons MARRÉ over een houtpad,

pad, gemaakt door zekeren JOUBERT, wiens hut wij pasfeerden, omtrent twee uren over bergen en kloven, door de *Zwarte-rivier* tot de *Kaimans-rivier*, alwaar wij eenen langen stijlen en klippigen berg af, en aan de overzijde wederom te voet op moesten klimmen, de paarden aan de hand leidende. De rivier is, hoewel niet diep, echter vol klippen en losse groote steenen. Wij pasfeerden aan de overzijde van de *Kaimans-rivier* nog eenige woudstroomen, als de *Zilver-* of *Witte-rivier*, en de zoogenaamde *Trek in de Kau*, (eene Hottentotfche benaming) door welke algemeen de wegen, over groote stijle klippige bergen op- en afgaan, en reden voorbij eenige hutten van houtkappers, steeds door of langs de groote bosfchen heen trekkende, tot op eene nieuw aangelegde Plaats van HERTZ, zijnde dezelve zeven uren gaans van 's Lands Post. Hier kwam de wagen na een uur vertoevens bij ons, welke vervolgens wederom vooruit reed, en na twee uren aankwam op de Plaats van VRIJ, waar hij bleef overnachten. Ik zelve reed te paard nog verder, voorbij deze Plaats, eerst door de *Diepe-rivier*, en trok vervolgens de *Zwarte-rivier* over met eene schuit bij de Plaats van WIJHERS, schoonzoon van de Weduwe TERBLANS, alwaar wij overnachteden. De Plaats, omtrent elf uren gaans van 's Gouvernements Post af gelegen, heeft ruime gebouwen, schoone tuinen met vruchtboomen, wijn- en korenbouw, en eenen door kunst en vlijt

L

aan-

162 REIZE IN DE BINNENLANDEN

aangelegden vijver om den tuin te bevochtigen; ook heeft dezelve goede gelegenheid voor paarden, rund-vee en schapen.

Den drie en twintigsten, des morgens om negen uren, kwam de wagen aan, welke ik wederom vooruit zond. Wij volgden te paard, en pasfeerden, een half uur van de Plaats, de rivier, de *Ruigte-vallei* genaamd, welke diep en gevaarlijk te pasferen is, als zijnde vol groote en losse steenen, die men wegens de donkere kleur des waters niet zien kan, waardoor de paarden veelal misstappen, en als dat in de rivier vallen, waardoor de rijder in groot gevaar komt. Een uur verder kwamen wij op de Plaats van de Weduwe **VORLO**, waar zekere **BERNHARD**, die naar den molen dezer Plaats eenig koren gebragt had, met ons ging om ons den weg te wijzen naar de rivier *Faucamma*. Deze weg is de slechtste dien ik op de geheele reize ontmoet heb, loopende gedurig langs de klippige afhelling van bergen, door zwart kleimodder, waardoor wij de paarden meer dan een half uur ver aan de hand moesten leiden, en gedurig gevaar liepen, dat dezelve in den modder, waar zij inzonken, zouden blijven vast zitten. Eindelijk, na verloop van een uur, kwamen wij aan de rivier. **BERNHARD** ging die met een paard van **DANIEL MARRÉ** over-zwemmen naar de Plaats van **PIETER TERBLANS**, zoon van de voornoemde Weduwe, die ons door zijnen zoon met een schuit liet overbrengen, terwijl
de

de paarden moesten overzwemmen. Na een half uur rijdens kwamen wij op de Plaats, waar wij overnachten; de wagen kwam twee uren na ons ook gelukkig door de rivier, naardien het water een weinig gezakt was, hoewel het nog over de ladders ging. De rivier is niet breed, de stroom is echter zeer snel, voornamelijk in den regentijd. Deze Plaats is ook eene goede *Vee-* en *Korenplaats*, heeft ruime tuinen, woonhuis en stallingen. P. TERBLANS, nevens zijne familie zijn vriendelijke gulhaltige menschen; hij en zijn oudste zoon zijn groote jagers, en liefhebbers van de jagt op buffels en olifanten, welke dieren dikwijls door de bergen en boschen tot dicht bij zijne Plaats komen. Zijn zoon beloofde mij mede van de jagtpartij te willen zijn, van welke ik in het *Woeste Zitzikamma* eene proef wilde nemen; de vader leende mij te dien einde een goed en tot deze jagt bekwaam paard, terwijl ik het mijne, hetwelk vermoeid en zwak was geworden, bij hem liet staan.

Den vier en twintigsten, tegen twaalf uren reden wij, onder het geleide van zijnen zoon, naar de rivier, genaamd de *Neisna* of de *Kneisna*, welke wij omtrent drie uren van derzelver mond, echter niet dan met de ebbe, konden pasferen, en kwamen tegen twee uren aldaar aan. Daar echter de rivier breed, en wegens eenige zich daarin bevindende gaten, ook zelfs bij laag water, gevaarlijk te pasferen is, zoo plaatsten wij ons op wagens, met hout ge-

laden, hetwelk voor het Gouvernement aan de *Plettenbergs-baai* moest geleverd worden, en kwamen er aldus gelukkig over. Wij lieten ter linkerhand eene Plaats liggen van JAN TERBLANS, waar ik bij mijne terugkomst des nachts mijn verblijfplaats hield, en kwamen omtrent drie uren verder tot eene Plaats aan den mond van de *Neisna*, toebehoord hebbende aan den oudsten zoon van voornoemde Weduwe TERBLANS. Deze Plaats was het jaar te voren door de Kaffers en door eene bende Hottentotten, die het oostelijk gedeelte der Kolonie verwoest hadden, afgebrand geworden; dezelve was tot dien tijd toe eene van de schoonsten geweest onder de zoogenaamde *Overbergfche* Plaatsen, voorzien met schoone ruime woonhuizen, stallingen en groote, met limoen- en andere kostelijke vruchtboomen en groenten beplante tuinen, die ook nog redelijk wel in orde waren, terwijl de limoenboomen vol vruchten hongen. Wij overnachtten hier in een ten deele overgebleven korenhuisje. Ook was deze Plaats eene goede Koren- en Veeplaats geweest. Hare ligging is de schoonste die men zich verbeelden kan. De mond van de *Neisna* vormt aldaar eene waterkom van bijkans drie kwartier uren middellijn, welke zeer vischrijk is, en bekwaam om honderden van schepen veilige legplaatsen, aan eilanden die men daarin vindt, te verschaffen, gelijk dezelve ook geschikt zoude zijn om er scheepswerven en woningen bij aan te leggen. De oever is thans moerasfig,
dock

doch de grond is goed en zoude tot wei- en hooilanden kunnen dienen. De geheele kom is door kleine bergen en bosfchen gelijk een amphitheater besloten, hetwelk een bekoorlijk gezigt oplevert. Aan de *Kaapstad* heeft men mij zoo vele verhalen gedaan van deze Plaats, en van derzelve goede gelegenheid tot eene bekwame haven, welke de *Neisna* zoude formeren, dat ik zeer verlangde om den mond der rivier te zien, en te onderzoeken of en in hoe verre dezelve tot de scheepvaart bekwam zoude zijn, hetwelk ik dan ook bij mijne terugkomst van de *Plettenbergs-baai*, zoo veel mogelijk deed. Ik reed te dien einde op een hoogen berg naast aan den mond, en zag van daar, dat de zee kust verscheidene uren verre uit eene hooge klippige bergketen bestaat, zich uitstreckende west ten oosten, meest in eene regte lijn. Omtrent in het midden dezer bergketen ontlast zich de *Neisna* in zee, door klippen, die bijna loodregt als een muur, tot eene aanmerkelijke hoogte, (naar gisfing wel over de vijf of zeven honderd voeten,) zich verheffen, terwijl de beide muren van rotsen wel vier honderd voeten van elkanderen af staan. De mond der *Neisna* zal vijf en twintig tot dertig voeten diepte hebben, en de kom tot naastbij eenige eilanden dertig tot vijftig voeten, gelijk lieden, die aldaar met schuiten gevischt hebben, mij verzekerden. Indien men zich vergenoegen wilde de zaak niet verder te onderzoeken, zoude men zich ligtelijk met de Kapenaars,

die de *Neisna* gezien hebben, kunnen vergifsen, en oordeelen dat hier de schoonste gelegenheid tot eene importante haven zoude te vinden zijn. Men zal echter van oordeel veranderen, wanneer men de zwaarigheden behoorlijk zal overwogen hebben die ik hier zal aanflippen.

Vooreerst formeert de zeekust, welke, gelijk boven gezegd is, uit eene klippige bergketen bestaat, eene uitstekende kaap zonder eenige baai of reede, waar men op eenen zekeren afstand veilig zoude kunnen ankeren; en ten tweede is de mond der *Neisna*, tot meer dan een kwartier uurs ver in zee, vol klippen, gedeeftelijk boven en onder water, hoezeer ook het midden van den mond, ter breedte van tachtig tot honderd twintig voeten, er vrij van moge wezen. Het komt mij dus voor, dat geen schipper het zoude durven ondernemen om daar in te zeilen, en de kom zelve zal derhalve, naar mijn oordeel, alleenlijk geschikt zijn om timmerwerken aan te leggen voor den bouw van groote en kleine vaartuigen tot de kust- en zeevaart, die, uit den mond derzelve, bij stil weder, op hunnen ballast door floepen geboegseerd kunnen worden, om naar de naastgelegene baaijen, als de *Plettenbergs baai* of de *Mosfelbaai*, te varen en goederen te laden, terwijl men de meeste materialen van houtwerk en takelagie tot den scheepsbouw aldaar, met wagens van de *Plettenbergs-baai* zoude kunnen bekomen, ook zouden dezelve in de nabij gelegene distrikten
in

in genoegzame hoeveelheid gewonnen en toebercid kunnen worden.

Den vijf en twintigsten vertrokken wij vroegtijdig van deze afgebrande Plaats, en arriveerden des middags op des Gouvernements Post in de *Plettenbergsbai*, bij den Posthouder MÆEDING, alwaar ik eenige dagen vertoefde. De weg van de *Neisna* tot de baai, omtrent zes uren ver, is redelijk goed, en gaat meereendeels door of langs de groote bosfchen. Een paar uren van de *Neisna* pafteert men een kwartier uurs ver eenen modderachtigen weg, de *Poort* genaamd, loopende door de bosfchen. De Kaffers hebben aldaar bij hunne rooverijen drie ingezetenen van de baai vermoord. Aan het einde der baai, alwaar zich de *Keurebooms-rivier* ontlast, staat het Gouvernements - huis, zijnde de woning voor den Posthouder, welke fchoon en ruim is, goede ftellingen en tuinen heeft. De landingplaats is omtrent een kwartier uurs van daar gelegen; men vindt daar woningen welke tot kafernen bestemd en gefchikt zijn; verder staan aldaar nog de muren van een groot houtmagazijn, waarvan het dak geheel ingeftort, en het gebouw zelve tot zijne bestemming onbruikbaar geworden is; echter zoude het tot woningen of ftellingen geappropriëerd kunnen worden. De baai is rijkelijk van goed water voorzien.

Den zes en twintigsten befteedde ik gedeeltelijk om de ommelanden rondom de baai te gaan zien. Des middags kwamen eenige ingezetenen bij ons,

L 4   welke

168 REIZE IN DE BINNENLANDEN

welke ik had laten verzoeken om eene jagtpartij met mij te maken in het *Woeste Zitzikamma*.

Den zeven en twintigsten reden wij vroegtijdig te paard van den Post, en na met de ebbe de rivieren de *Witte Drift* en de *Keureboom-* of *Keerom-rivier* gepasceerd te hebben, welke toen nog ruim vier voeten diep waren, kwamen wij aan de overzijde der *Keureboom* op de Plaats van DANIEL MARRÉ, of bij zijn' schoonzoon REINIER VAN ROOIJEN, alwaar wij des nachts bleven, zijnde twee en een half uur van de *Plettenbergs-baai*.

Den acht en twintigsten, een paar uren vóór den dag, reed ik in gezelschap van den Veld-kornet CORNELIS VAN DER WATT, DANIEL MARRÉ, deszelfs zoon en schoonzoon VAN ROOIJEN en STEPHANUS TERBLANS, nevens drie Hottentotten, op de buffels- en olifantsjagt. Wij pasceerden te dien einde eenige bergen en rivieren, en kwamen met den dag, twee groote uren van de Plaats, aan een groot bosch, alwaar de honden een troep buffels opjaagden en een kalf van dit dieren-geslacht vongen. Wij vervolgden deze buffels eenige uren ver door de wilde boschen zonder pad of weg, tot bij eene groote rivier of woudstroom, alwaar het gezelschap oordeelde dat wij de paarden terug zenden, en verder te voet zouden moeten gaan. Daar ik echter van eene rivier had hooren spreken, welke men de *Groote rivier* noemde, en wier mond nog zes uren verder zoude zijn,

zijn, zoo perfluadeerde ik het gezelschap den weg te paard door de wildernis, zoo mogelijk tot aan den mond dezer rivier, te maken. Wij trokken dan gedurig door de bosfchen en wildernisfen op het spoor der buffels voort, tot 's namiddags om drie uren, toen wij op eene vlakte kwamen, hebbende een uur ten zuiden het gezicht der zee, en omtrent twee uren ten noorden de groote bergketen voor ons. Deze vlakte, welke zich naar het oosten uitbreidt, formeert eene engte of sterke pas, vier of vijf honderd schreden breed, en zoo wel naar de zeekust als naar de groote bergketen vol spelonken en kloven van eene ongemeene diepte, die met bosfchen bewasfen zijn, waardoor het wild gedierte zelve niet dan bezwaarlijk kan heen dringen. Dieper in deze bosfchen waren vele buffels, wij hadden moeite om de honden terug te houden. Aan de overzijde van eenige spelonken, naar de bergketen toe, kwam een olifant tot op een kwartier uurs afftand naar ons toe; de jagers wilden daarop afgaan; wijl zij echter eenen omweg van drie of vier uren hadden moeten maken, zoo verkoos ik regtuit naar den mond der zoogenaamde *Groote rivier* te trekken, waarvan wij toen nog meer dan vier uren af waren, dus wij, steeds door wildernisfen en bosfchen trekkende, niet dan bij donkeren nacht eindelijk aldaar aankwamen, en genoodzaakt waren onder het geboomte ons nachtverblijf te houden, terwijl wij tot onze veiligheid den ganschen nacht door groote vuren onderhieften.

170 REIZE IN DE BINNENLANDEN

Den negen en twintigsten, toen het dag geworden was, bemerkten wij eerst dat wij in eene schoone vallei gecampeerd waren, welke naast den mond der rivier gelegen en omtrent drie kwartier uurs lang is. Ik reed met C. VAN DER WATT een eind wegs de rivier in, langs den oever heen, om naast den mond bij de duinen te komen, die wij overklommen, en aldus werkelijk langs het zeestrand tot bij den mond kwamen. Het was juist laag water; de stroom was echter nog over de zes voeten diep, doch niet breeder dan omtrent tachtig of honderd voeten. Gaarne had ik daarover heen willen trekken, om van den oostelijken hoogen oever het land te beschouwen, hetwelk mij toefcheen achter hetzelfde eene ruime vlakke te formeren; doch wij konden niet door het water komen, wijl wij geene paarden bij ons hadden. Den mond der rivier, die thans meerendeels door zand verftopt is, heeft anders meer dan vier honderd schreden breedte. Het geheele zeestrand, zoo ver het gezigt ten oosten en westen reikt, bestaat uit zandgrond, en is waarfchijnlijk gefchikt om veilig te kunnen ankeren; de branding fcheen niet fterk te zijn. Deze rivier, gelijk meest alle de andere welke zich in de zuidoost-kust ontlasten, wordt van tijd tot tijd door zand verftopt, tot dat het water, tot eene hoogte van dertig tot vijftig voeten aanwasfende, zich met geweld eene opening of nieuwen mond maakt. Binnen haren mond zal de *Groote rivier* veertig of zestig voeten diepte hebben,

ben, en meer dan drie of vier honderd schreden breed zijn. Waarschijnlijk zal men den mond kunnen uitdiepen, en langs strand eenige kribben kunnen leggen, waardoor de rivier bekwaam zal worden om schepen van honderd tot honderd vijftig lasten te ontvangen, die in zulk een geval aldaar eene veiligere haven zullen vinden, dan in alle de baaijen der zuidoost-kust. Doch dit vereischt een naauwkeuriger onderzoek van deskundigen, en verdient, wegens het belang der zaak, ten vollen de aandacht van het Gouvernement.

De rivier heeft schoone vallejnen, en het geheele thans woeste distrikt van het zoogenaamde *Zitzikamma*, het welk vijf en twintig of dertig uren lang is, zal waarschijnlijk vele schoone vlakten en landerijen hebben, welke allerlei produkten zouden kunnen opleveren, voornamelijk katoen, hennep, vlas, wol enz., terwijl er tevens een overvloed van goed timmerhout uit zoude kunnen getrokken worden.

Nadat ik van den mond der rivier terug gekomen was, reden wij de vallei door daar wij den nacht gecampeerd hadden. Wij ontmoetten overal versche sporen van olifanten, en trokken over eenen hoogen berg en door zware boschen, tot des namiddags toe, wanneer een troep van dertig of veertig buffels, geene honderd pasfen van ons af door de honden opgejaagd, ons voorbij snelden. Wij schooten er twee van, welke de honden vasthielden; de
hui-

172 REIZE IN DE BINNENLANDEN

huiden en het beste vleesch werd op draag-ossen gepakt, waarop de Hottentotten hadden gereden, en wij vervolgden alstoen onzen weg gedurig door de bosfchen om een gedeelte van ons gezelschap op te zoeken het welk verdwaald was, tot dat wij des namiddags op eene opene vlakke ons weder bij elkanderen bevonden. Wij hadden den geheelen morgen, zelfs in de vallei waar wij gekampeerd hadden, geen vijf honderd schreden van onze vuren, de versche sporen en den mest van olifanten gezien, en verwachteden ieder oogenblik er eenigen te zullen ontmoeten, het welk ten uiterste gevaarlijk had kunnen zijn, aangezien wij genoodzaakt waren met onze paarden in de nauwe paden te blijven, die zich de olifanten en buffels in de wilde bosfchen banen, en waar men noch regts noch links door de schier ondoordringbare ruigte en geboomte kan uitwijken. Doch het scheen dat de olifanten, door de menigvuldige honden die wij bij ons hadden, en door het geraas der paarden verschrikt geworden, gevlugt waren. Wij zagen ook vele sporen van tijgers en wilde varkens, zonder echter een eenige derzelve te ontmoeten.

Wij raadpleegden onder elkanderen of wij nog een of twee dagen in de wildernis blijven wilden, om, zoo mogelijk, een' olifant te schieten, waarin ik veel genoeg zoude gevonden hebben; doch onzen voorraad naziende, bevonden wij gebrek aan brood, zout en nog andere noodwendigheden, en de proef
welke

welke wij namen om het buffel-vleesch aan braadspitjes, uit houten takken gemaakt, aan het vuur gaar te maken, viel niet naar genoegen uit; wij waren derhalve genoodzaakt zonder verder verwijl op te breken, en regtuit den naasten weg naar de Plaats van REINIER VAN ROOIJEN te zoeken, waar wij des avonds aankwamen. Op drie uren afstand van deze Plaats waren wij eene schoone vlakke gepasfeerd, alwaar zich ons een ruim gezigt vertoonde over het zeestrand van het geheele *Woeste Zitzikamma*, op eene lengte van vijftien of twintig uren, tot de bergen toe welke den uithoek van het *Bewoonde Zitzikamma* uitmaken, en de *Grenadiers-kaap* genaamd wordt. Men kon ook duidelijk bemerken de inhammen door de monden van drie of vier groote rivieren veroorzaakt, welke het *Woeste Zitzikamma* moeten doorstroomen; het strand schein oostwaarts overal uit zandgrond te bestaan, en een goeden ankergrond te beloven. De Plaats van R. VAN ROOIJEN heeft goede valleijen en korenlanden, en is tevens eene goede *Veeplaats*, waartoe nog eene legplaats voor het Vee behoort, twee uren van daar.

Den dertigsten des morgens repasfeerden wij de *Keurebooms-rivier* en de *Witte Drift*, bij laag water, en kwamen 's middags op den Post in de *Plettenbergs-baai* terug.

Den een en dertigsten reed ik, in gezelschap van den Heer MEEDING om den *Robbenberg* te zien,
uit-

uitmakende de Zuidwest-kaap van de baai, nevens de verdere omstreken en landerijen, welke aan het Gouvernement toebehooren, en ten behoeve der nieuwe kolonifatiën zouden kunnen afgegeven worden. Deze landerijen strekken zich uit in de lengte van den *Robbenberg* tot de bosfchen, omtrent twee en een half uur, en in de breedte van de zeekust tot de *Pifang-rivier* omtrent een half uur; aan de rivier ligt niet ver van de zeekust de Plaats van BOODA, en verder op naar de bosfchen vindt men eenige kleine erven, waarop meest houtkappers wonen. Verder behooren tot 's Gouvernements Post nog vele andere landerijen langs de wegen naar de *Neisna* en de *Witte Drift*, aan welke laatste tevens, waar dezelve zich met de *Keureboom* vereenigt, eene Plaats is gelegen van PIETER VAN ROOIJEN. Behalve deze bevinden zich in het distrikt van de *Plettenbergs-baai*, naar den kant der noordelijke bergen, nog verscheiden goede Plaatsen, welke rijkelijk van water voorzien, en geschikt zijn om er koren- en zaagmolens op te rigten; terwijl verder langs de bosfchen nog meer woningen en hutten gevonden worden, bewoond door huisgezinnen welke zich met houtkappen generen.

De *Plettenbergs-baai* is veel ruimer dan de *Mosfel-baai*, en heeft goeden ankergrond omtrent een kwartier uurs van de landingplaats. Men zal er met minder moeite en kosten dan aan de *Mosfel-baai* een hoofd in zee kunnen maken, waar achter de sche-
pen

En het geheele jaar door veilig zullen kunnen liggen, alzoo niet ver van de landingsplaats en den mond der *Pifang-rivier* eenige klippen en zandbanken, van afstand tot afstand, meer dan een kwartier uurs ver in zee uitloopen, juist in de rigting waarin zulk een hoofd behoorde gelegd te worden.

In het distrikt der *Plettenbergs-baai*, in de lengte van omtrent zeven uren, tusschen de *Neisna* en de *Keurebooms-rivier*, en in de breedte van omtrent vier uren, tusschen de noordelijke bergen en de zee, zoude men drie of vier Dorpen kunnen aanbouwen: als het eene aan den mond van de *Neisna*, het tweede langs de *Pifang-rivier*, aan de Plaats van BOODA, het derde langs de *Wiste Drift*, en het vierde over de *Keureboom*. Aan de baai behoorden alsdan ruime en met Europische koopgoederen wel voorziene magazijnen aangelegd te worden, onde landbouwers met de noodwendigheden te voorzien, en de produkten te kunnen koopen en bergen die uit dit distrikt en andere omstreken daar heen gebracht zouden kunnen worden, gelijk uit het vervolg zal blijken.

Het geheele zoogenaamde *Achier Oude Niqualand*, van de *Kaimans-rivier* af tot de *Keurebooms-rivier* toe, het welk onder de koude zure, en gemelcerde landen behoort, zal omtrent zeventig tot tachtig vierkante uren beslaan, en zoude aan produkten naar de *Plettenbergs-baai* kunnen leveren

176 REIZE IN DE BINNENLANDEN

1 ^o .	10000 zakken fijne Blom , tegen 5 rijksdaalders	50000 Rijksd.
2 ^o .	50000 ℔ Wol , tegen 16 stui- vers , omtrent	16000 ———
3 ^o .	150000 ℔ Hennep , tegen 3 tot 4 stuivers	12000 ———
4 ^o .	25000 ℔ Boter , tegen 8 stui- vers	4000 ———
5 ^o .	1000 vaten gezouten Vlcsch , tegen 7 tot 8 rijksdaalders . .	8000 ———
6 ^o .	Scheeps-timmer- wagenmakers- en schrijnwerkers - hout , het welk volgens opgaaf tot balken , planken , posten , kozijnen , huisgereedschappen enz. ver- werkt naar de <i>Kaapstad</i> en el- ders gebragt kan worden , voor .	100000 ———
dus te zamen aan produkten		
	voor	190000 Rijksd.

Thans oordeelde ik het hoofdoogmerk mijner reize bereikt te hebben, genoegzaam geïnformeerd te zijn, en met eigen oogen te hebben gezien, dat de *Mosfelsen Plettenbergs-baaijen* geschikt waren om de geprojecteerde kolonifatiën des Heeren G. K. VAN HOGENDORP, en de mijne te realiseren; weshalve ik besloot, ten spoedigste en direkt wederom naar de *Kaapstad* terug te keeren, om aan de Gemagtigden

den van welgemelden Heer VAN HOGENDORP en aan het Gouvernement berigt te geven hoe mijne reis afgelopen was, welke plaatsen ik bekwaam gevonden had tot onze nieuwe etablissementen, en voorts de verdere noodige demarches te doen, ten einde spoedig de uitwerking der beloften, welke door het Gouvernement aan mij gedaan waren, te genieten; te meer daar ik van voornemen was, om, zoo dra onze kolonisten met hunne werkzaamheden een begin zouden gemaakt hebben, nog verdere togten in de binnenlanden te doen, ten einde te zien welke streken het meest geschikt zouden zijn om er Schapen- en Veeplaatsen aanteleggen, gelijk ook de baaijen en havens der Westkust te onderzoeken. Ik nam dus van den Posthouder MEEDING en zijne familie afscheid, en vertrok van hem en van 's Gouvernements Post met eenen zijner wagens.

Den eersten November, na dat ik te voren den mond der *Neisna* naauwkeurig onderzocht had, kwam ik des avonds op de Plaats van JAN TERBLANS, een kwartier uurs van die rivier gelegen, alwaar ik des nachts mijn verblijf hield.

Alvorens het verhaal mijner terugreize te beginnen, zij het mij vergund het tafereel te voltooijen der verdere bewoonde en onbewoonde gedeelten der Kolonie, volgens de berigten, die ik reeds, zoo wel vóór het aanvangen mijner reize in de binnenlanden, als gedurende dezelve, en vervolgens na mijne terugkomst, van de meeskundige landlieden en in-

M ge-

178 REIZE IN DE BINNENLANDEN

gezetenen der *Kaapstad* ingewonnen heb enz., welke berigten, gevoegd bij het gene ik zelve gezien, en reeds vroeger uit de beste werken over Zuid-Afrika, getrokken heb, mij in staat gesteld hebben om des te beter het eene met het andere te vergelijken, en te beoordeelen in hoeverre eene betere cultuur in deze groote en deels nog onbekende landen in werking gebragt, en meer en meer uitgebreid en bevorderd zoude kunnen worden. Indedaad, het is moeilijk voor het menschelijk vernuft om te bepalen, tot welken hoogcn trap van cultuur, handel en voorspoed deze gewesten in vervolg van tijd zullen kunnen opklimmen, vooral wanneer dezelve door een wijs en werkzaam Gouvernement bestuurd worden.

Ik zal derhalve thans alleen eene algemeene schets geven van de verdere Kaapsche distrikten, derzelve uitgestrektheid, den aard van den grond en der hoofd-voordbrengselen, welke dezelve, blijkens het resultaat mijner nasporingen, rijkelijk zullen kunnen opleveren; terwijl ik in een volgend werk over de geheele uitgestrektheid der *Kaap*-Kolonie, over den landbouw uitvoeriger zal handelen, en het thans aan de beoordeeling van het Publiek zal overlaten, in hoeverre de volgende schets kan aanleiding geven om de waarde der Kolonie in een landbouwkundig, commercieel en finantieel opzicht nader te leeren kennen.

De *Kaap*-Kolonie bevat thans in hare geheele uitgestrektheid, zoo wel aan blanke ingezetenen als
aan

aan vrije Hottentotten en slaven, omtrent zeventig tot tachtig duizend inwoners, waarvan een derde gedeelte in het *Kaapsche distrikt* woont. Dezelve is sedert jaren herwaarts verdeeld geweest als volgt:

1. in het *Kaapsche Distrikt*,
2. in de Landdrostdij *Stellenbosch*,
3. in de Landdrostdij *Zwellendam*,
4. in de Landdrostdij *Graaf Reijnet*.

Thans is de Drostdij *Graaf Reijnet* door den gewezen Commisfaris Generaal DE MIST gesplitst in twee Drostdijen, waarvan de nieuwe door den Gouverneur JANSSENS *Uittenhagen* genoemd is, zijnde een familienaam van den Heer DE MIST. Ook de Drostdij *Stellenbosch* is thans gesplitst in twee Drostdijen, zijnde de nieuwe Drostdij genaamd *Tulbach*, ter eere van wijlen den Heer Gouverneur TULBACH, die algemeen is bemind geweest, en veel goeds aan de Kolonie gedaan heeft.

1°. Het *Kaapsche distrikt* bestaat uit het *Kaapsche Schier-eiland* met de zoogenaamde *Kaapsche Vlakte*, tusfchen de *Tafel-baai* ten noorden, de *Fals-baai* ten zuiden, en de *Eerste rivier* ten oosten gelegen, nevens alle de landerijen van de kust der *Tafel-baai* langs de west-zeekust tot den mond van de *Berg-rivier* aan de *St. Helena-baai*. Dit distrikt, hoewel het kleinste in uitgestrektheid, is

180 REIZE IN DE BINNENLANDEN

echter het meest bevolkte en aangebouwde, gelijk mede het rijkste der geheele Kolonie. Men vindt daarin de drie aanmerkelijkste baaijen, als de beide gemelde, nevens de *Saldanha-baai*, waaruit met weinig moeite en kosten eene der beste en veiligste havens zoude kunnen gemaakt worden.

De *Kaapstad*, welke tussehen de *Tafel-baai* en den voet des *Tafel-* en dien des *Leeuwen-bergs* ligt, is eene groote schoone stad, met breede lijnrechte straten en groote pleinen; zij bestaat uit ontrent achttien honderd tot twee duizend huizen en erven; de huizen, die meest twee verdiepingen hoog zijn, hebben, in plaats van schuinse daken, platte zolderingen, met een cement van kalk, tras en schulpen bedekt, om het doordringen des waters te beletten, waarop men kan wandelen, en die meereendeels versierd zijn met statuen, vazen en dergelijken, en daardoor een schoon gezigt opleveren; men vindt ook vele huizen, vooral onder de laatst gebouwde door den Heer HORACK, welker zolderingen, naar eene nieuwe uitvinding, uit kleine verwelfelen bestaan, twee en een halve voet breed, gemetfeld telkens van den eenen balk naar den anderen, terwijl alle deze balken op hunne kanten liggen; — eene vernuftige uitvinding, welke de huizen, althans van boven, voor brand verzekert. De stad heeft aan de landzijde een Kasteel, hetwelk een geregelde vijfhoek is, met twee ravelijnen en eenige andere buitenwerken; langs strand, aan de *Tafel-Camps-* en
Hout-

Hout-baaijen zijn ook verscheidene verchansfingen, Forten en Batterijen aangelegd. Onder de publieke gebouwen is het Gouvernements-huis een schoon en ruim gebouw, voorzien van eenen grooten tuin, waarin het den ingezetenen vrij staat te wandelen. De Stad zoo wel als het Kasteel hebben goede kafernen voor drie tot vier duizend man. Het Stadhuis en de Schouwburg zijn aanzienlijke gebouwen. — Verder heeft men er eene Gereformeerde en eene Lutherfche Kerk, nevens eene Methodisten Kapel.

Naastbij en om de Stad zijn fchoone tuinen, waaronder uitmunten die des Majors VON ZORN, en des gewezen Burgerraads PIETER BREDÁ. In den laatften bevindt zich reeds sedert vele jaren een enkele koffijboom die welig groeit en vele vruchten geeft. Niettemin heeft dit voorbeeld tot nog toe geene aanleiding gegeven om verdere proeven omtrent de koffij-cultuur in de Kolonie te nemen.

De *Simonsstad*, eene kleine plaats van dertig tot veertig huizen, is van weinig belang, behalve in het winter-faizoen, wanneer de fchepen de *Kaapfche Reede* moeten verlaten en in de *Baai-fals* of *Simons-baai* ten anker komen. Indien het gebeurt dat fchepen uit Europa of uit de Oostindiën aldaar aankomen, goederen losfen en verkoopen willen, zoo gaan de kooplieden van de *Kaapstad* derwaarts, om met de Super-carga's, fchippers of pasfagiers te handelen. Het transport der goederen van en naar de *Kaap*, offchoon niet meer dan zeven uren

182 REIZE IN DE BINNENLANDEN

ver, is echter moeilijk en thans kostbaar; men betaalt voor eenen vrachtwagen, die met acht tot tien osfen bepannen is, en niet meer dan twaalf tot vijftien honderd ponden vracht laadt, gewoonlijk twaalf tot twintig rijksdaalders, en voor eenen paardenwagen van zes personen dertig tot zes en dertig rijksdaalders, buiten de retourvracht. De zoon van den burger VERMAAK, aan wien ik geadresseerd was, heeft mij voor eene reize naar de *Simonsstad*, waarmede hij 's anderen daags eenigen mijner kolonisten heeft terug genomen, doen betalen een en vijftig rijksdaalders, of honderd en twee guldens Hollandsch.

Het *Kaapsche distrikt* heeft op eenen afstand van één tot drie uren van de Stad eenige aanzienlijke Wijn- en Hout-plaatsen met schoone tuinen, dezelve behooren aan de bezitters in eigendom, en bestaan meerendeels uit zestig tot honderd morgen. De uitdeeling van landerijen aan de *Kaap* geschiedt onder de volgende benamingen: 1°. in Leenland, 2°. als Vrijwillige Gift, 3°. in Erfpacht, 4°. in Eigendom.

Onder de Wijn-plaatsen, welke de fijnste en beste wijnen leveren, behooren *Groot Constantia* aan den oudsten van de Gebroeders CLOETE, *Klein Constantia* aan COLLIN, de *Rode Bloem* aan de Weduwe LOSBERT; ook moeten hier onder gerekend worden de Plaatsen van J. EKSTEEN en GIJSBERT VAN REENEN, naast het *Ronde Boschje* gelegen, nevens de Plaatsen aan de

de Wijnbergen van BEKKER, en de Plaats *Bergvliet* van H. EKSTEEN. Onder de Hout-plaatfen is de bierbrouwerij van DIRK VAN REENEN de aanzienlijkste. Langs het *Liesbeekje*, omtrent drie kwartier uurs van de Stad zijn nog eenige schoone Plaatsen met moestuinen, waar onder de Plaats van SERVAAS BRED A aanmerkelijk is wegens eene zeer goede Steenbakkerij; daaraan grenzen de Plaatsen van L. HEUSER en VAN SCHOORN, welke korenbouw hebben, en klaver, luzerne en reigras cultiveren enz. Van alle Plaatsen echter is voor den Staatsman, den Landbouwkundigen en Liefhebber thans de aanmerkelijkste de Plaats aan de Wijnbergen van VAN SCHOORN, op welke zich Theeboomten bevinden, waarvan er twee uit *China* overgebracht zijn, welke aldaar welig groeijen, en door den eigenaar uit hunne zaadpitten tot veertig of zestig vermeerderd zijn; de bladeren worden door hem zelven geplukt en bereid, en leveren eene foort van goede bruine Pekko-thee, gelijk men van *China* bekomt, waarvan de proeven, welke ik naar deze Republiek medegebragt, en aan den Heer VAN HOGENDORP gegeven heb, tot een bewijs verftrekken. De Heer VAN SCHOORN is vele jaren in dienst der Oostindifche Compagnie te *Macao* als Carga met den Theehandel gechargeerd geweest, waardoor hij zich kennis der Thee-cultuur verworven heeft, en die ook hier met ijver bedrijft. Hoe gering tot nog toe aan de *Kaap* het beginfel van dat aanmer-

kelijk produkt is, zoo kan dit echter in het vervolg voor geheel Europa van weldadige gevolgen zijn, als strekkende ten bewijze, dat in deze Kolonie, onder meer andere kostbare produkten, te eeniger tijd ook de Theeboom in het grooté zal kunnen geteeld worden, om Europa van die grooté schatting te bevrijden, welke het thans jaarlijks voor deze behoefte aan *China* betaalt, zonder dat van die schatten ooit iets wederom terug naar Europa komt.

Het *Kaapsche distrikt* levert de beste fijne, en eene geringe hoeveelheid ordinaire wijnen, nevens koren, garst, boter, slagtyee en andere mindere artikels. De geheele landstreek zal gevoegelijk in twee distrikten kunnen verdeeld worden. Onder het distrikt der *Kaapstad* zoude men kunnen begrijpen het *Schier-eiland* en de *Kaapsche Vlake*; zijnde de breedte van het eerste van het noorden tot het zuiden omtrent tien Hollandsche uren, of mijlen van twintig in een graad, en de lengte van het oosten tot het westen omtrent twee uren, gevolgelijk in zijn geheele uitgestrektheid omtrent twintig uren in het vierkant groot. De breedte der *Vlake* bedraagt vier uren, en de lengte vijf tot zes uren, gevolgelijk derzelve geheele uitgestrektheid omtrent vier en twintig vierkante uren; en dus zoude dit geheele eerste distrikt te zamen bedragen omtrent vier en veertig uren in het vierkant. Het tweede distrikt zoude bestaan kunnen uit het overige gedeelte van het tegenwoordige *Kaapsche distrikt*, waarvan de
Hoofd-

Hoofdplaats aan de *Saldanha-baai* gevestigd zoude kunnen worden, wiens breedte, van den mond der *Berg-rivier* tot den mond der *Zoute rivier*, bedraagt omtrent vijf en twintig uren, en de lengte, van de bergketen en de grenzen der Drostdij van *Stellenbosch* tot de west-zeekust, omtrent zeven of acht uren, gevolgelijk te zamen omtrent twee honderd vierkante uren. De *Saldanha-baai*, welke eene van de beste havens is, waarin honderden van schepen het geheele jaar over veilig kunnen liggen, en zich voor redelijke prijzen van alle noodwendigheden voorzien, kan met geringe kosten versterkt worden; en offchoon dezelve thans geen overvloed heeft aan zoet water, kan echter eene genoegzame hoeveelheid goed fonteinwater, van de Plaats genaamd *Witte Klip*, omtrent anderhalf uur van daar gelegen, daarheen gebragt worden, door houten, ijzeren of looden buizen. Insgelijks zoude de *Berg-rivier*, welke zich drie of vier uren van daar in de *St. Helena-baai* ontlast, door kanalen, door pijpen, door gemetselde onderaardsche kanalen of andere kunstwerken, daarheen kunnen gebragt worden, zonder dat het eene of andere werk aan het Gouvernement aanmerkelijke kosten zoude veroorzaken, wyl de noodige fondsen grootendeels zouden kunnen gevonden worden door aldaar eene nieuwe Stad van vijf tot zes honderd erven te stichten, indien men namelijk iederen eersten aanbouwet voor eene erve van een halve Hollandsche morgen in de Stad, benevens

nog een of twee Hollandfche morgen die men hem daar nevens buiten de stad zoude toedeelen, vijf honderd tot duizend rijksdaalders deede betalen, gedeeltelijk contant, gedeeltelijk in zekere termijnen, en uit het provenu eene afzonderlijke kas formeerde, onder de benaming van *Gouvernements-Amelioratie-kas*, waaruit dan de boven bedoelde kosten voor Waterleidingen enz. zouden goed gemaakt worden. Derzelver inkomsten zouden voorts van jaar tot jaar nog vermeerderd kunnen worden, door aan de eerste of latere aanbouwers verder zoodanige in die omstreken gelegene gronden af te staan, als zij met goedkeuring van het Gouvernement zouden vragen.

De Steden en de nieuw aanteleggen Dorpen zouden over het algemeen zoo veel mogelijk naar een door het Gouvernement voorgeschreven plan aangelegd, en de huizen naar bepaalde modellen gebouwd kunnen worden, ten einde aldus zoo wel voor de ruimte en gezondheid der woningen, als voor de fraaiheid der steden en dorpen te zorgen.

Wat de kosten betreft, vereischt tot het aanleggen van fortificatie-werken, magazijnen, en dergelijke voor den publieken dienst noodige gebouwen en werken, zoo zouden dezelve gedeeltelijk kunnen gevonden worden uit eene vermeerdering van papieren geld, waarvan ik in het vervolg de noodzakelijkheid en het nut breedvoeriger zal betoogen.

Het geheele *Kaapsche distrikt* mag thans, met in-
flui-

fluiting des Garnizoens, eene bevolking hebben van tuschen de dertien en vijftien duizend Christenen, en achttien of twintig duizend slaven, zoo mannen, vrouwen als kinderen; Hottentotten vindt men er weinig, behalve het corps Hottentotsche ligte Infanterie.

De produkten van dit distrikt worden thans meereendeels door de *Kaapstad* geconfumeerd; echter zoude hetzelfde voor den uitvoer kunnen leveren:

1. Aan fijne Wijnen omtrent voor de somme van	50000 Rijkstd.
2. Aan Wol, voornamelijk van het Slagtvee, omtrent 500000 E , of voor	200000 ———
3. Aan Walvisch - traan, Spermaceti, Olie van Palma - Christi, groen Boomwasch, Katoen, Huiden en dergelijke, voor .	100000 ———
	—————

Dus te zamen voor 350000 Rijkstd.

De Landdrostdijen *Stellenbosch* en *Tulbach* strekken zich uit in de lengte van de grenzen des *Kaapschen distrikts* tot de grenzen der Drostdijen *Zwelenlam* en *Graaf Reijnet*, gerekend tot de *Gamka* of *Leeuwen - rivier*, omtrent vijf en tachtig tot negentig uren ver, en in de breedte van *Kaap Aiguillas* tot de *Groote Oranje - rivier*, honderd tot honderd tien uren ver, dus de geheele uitgestrektheid,

188 REIZE IN DE BINNENLANDEN

heid, na aftrek van het gedeelte 't welk tot de Drostdij *Zwellendam* behoort, bedraagt acht duizend vierkante uren, waarvan echter het thans bewoonde gedeelte niet meer kan gerekend worden te beslaan dan zestig tot zeventig uren in de breedte tot de *Khamies-bergen*.

Deze beide Drostdijen zijn verdeeld in verscheidene distrikten, als:

1. Het Drosfaardschap van *Stellenbosch*, 2. *Fonkers-hoek*, 3. *Bange-hoek*, 4. *Klapmuts*, 5. *Bottelarij-gebergte*, 6. *Saxenbergs-gebergte*, 7. *Eerste rivier*, 8. *Hottentotsch-Holland*, 9. *Moddergat*, 10. *Drakenstein* en deszelfs omtrek, bestaande in a) *Klein Drakenstein*, b) *Fransche hoek*, c) *de Paarl*, d) *Dal Josephat*, e) *Wagenmakers-vallei* en f) *Groenen-berg*; 11. *Paardenberg*, 12. *Riebeeks-kasteel*, 13. *Oost-Zwartland*, 14. *de vier en twintig Rivieren*, 15. *Piquet-berg*, 16. *de Hex-rivier*, 17. *de Breede rivier*, 18. *Ghouldinie* en *Brand-vallei*, 19. *het Roode Zand* of *Waveren*, 20. *de Bot-rivier*, 21. *Zwarte-berg*, 22. *Drooge Ruggen*, 23. *de Rivier Zonder Einde*, 24. *Uil- of Hijle-kraal*, en 25. *Zoetendaals-vallei*. Deze vijf en twintig afdeelingen behooren thans onder de Drostdij *Stellenbosch*; men vindt daarin eenige schoone dorpen en gehuchten, als *Stellenbosch*, 't welk uit zestig tot zeventig woningen bestaat, waarvan in het jaar 1804 omtrent veertig woningen afgebrand zijn. Het Dorp heeft eene klei-

kleine maar net gebouwde kerk, en eene aangename ligging aan den voet van hooge bergen, en aan de *Eerste rivier*, omtrent negen uren van de *Kaapstad*; verder *Groot en Klein Drakenstein*, de *Paarl*, de *Fransche hoek*, *Wagenmakers-vallei*, *Roode Zand*, enz.

Onder de Drostdij *Tulbach* behoren de volgende distrikten:

1. *De Olifants-rivier*, 2. *de Biedouw*, 3. *Onder Bokkeveld*, 4. *de Hantam*, 5. *de Khamies-berg*, 6. *het Roggeveld*, bestaande in het *Opperste*, *Middelste* en *Klein Roggeveld*, 7. *Nieuweveld* en *de Choup*, en 8. *het Warme en Koude Bokkeveld*, benevens alle de verdere landen tusschen de *Gamka* of *Leeuwen-rivier*, de west-zee kust en de *Oranje-rivier*. Ingevolge der nieuwe verdeling zullen de grenzen van deze Drostdij gaan van de *St. Helena-baai*, door de *Verloren-vallei* en de *Kruis-rivier*, tot aan het zoogenaamde *Kruis*, waar zich die rivier met de *Berg-vallei* vereenigt; van daar oostwaarts door de *Piekeniers-kloof* en de *Elands-kloof*, en dan verder ten noorden van het gebergte van het zoogenaamde *Koude Bokkeveld* of *Friesland*, zuidoostelijk nederdalende langs den zoogenaamden *Draai* bij de *Verkeerde Vallei*, tot dat die sluit tegen de scheidlinie der Drostdij *Zwellendam*; en zal de nieuwe Drostdij zich oostelijk in de *Groots Karroo* uitstrekken tot aan de *Leeuwen-rivier*, of de uiterste grenzen der Drostdij *Graaf Reijnet*.

De

190 REIZE IN DE BINNENLANDEN

De groote baai van *St. Helena*, welke omtrent vier uren van de *Saldanha-baai* af ligt, biedt eene schoone gelegenheid aan voor de Walvisch-vangst, waarvan dikwijls Amerikaansche en Engelsche schepen gebruik maken, voornamelijk wanneer zij in de Zuidzee en de *Straat van Magellaan* geene volle lading hebben bekomen; men vindt ook in alle de andere baaijen der Kolonie, zoowel op de west- als de zuidoost-kust eenen overvloed van zwarte Walvischen. De *Berg-rivier*, welke met kleine vaartuigen bevaren kan worden, ontlast zich in deze baai, en zal gelegenheid kunnen geven tot eenen aanzienlijken handel.

Onder de aanmerkelijkste rivieren, welke zich langs de West-zeekust ontlasten, behooren verder de *Olifants-rivier*, welke insgelijks met kleine vaartuigen kan bevaren worden. De mond is thans door een zandbank verstopt, welke echter, naar het oordeel van deskundigen, opgeruimd zoude kunnen worden; verder de *Groene-rivier*, de *Kausje* en de *Groote Oranje-rivier*, welke volgens berigten waarschijnlijk meer dan twee honderd uren van derzelve mond opwaarts door meer of min groote vaartuigen zal kunnen bevaren worden; ten noorden van derzelve mond zal zich eene goede baai bevinden.

De landerijen van een groot gedeelte der beide Drostdijen *Stellenbosch* en *Tulbach*, voornamelijk derzelve zandige vlakten en heuvelen, behooren onder de warme zoete en drooge landen; en de landerijen op en langs de bergen onder de gemeleerde, koude en zure landen. Naar-

Naardien ik de Drostdij *Stellenbosch* niet geheel doorreis heb, zoo zal ik omtrent het aanbouwen van nieuwe Dorpen in dezelve, alsmede in de Drostdij *Tulbach*, slechts over het algemeen aanmerken, dat aan de baai van *St. Helena* een Dorp behoorde aangelegd te worden; alsmede dat langs de *Berg-rivier* nog twee of drie Dorpen, aan de *Olifants-rivier* en *Khamies-berg* drie tot vier, in het *Koude* en *Warme Bokkeveld* en op de *Roggevelden* vier tot zes, aan de *Brand-vallei* en *Ghoudinie* één Dorp, en op 's Gouvernements landen aan de *Groene Kloof* één of twee Dorpen aangelegd zouden kunnen worden, om langs dien weg aan de ingezetenen gelegenheid tot onderrigt en tevens voorbeelden te geven, ten einde de cultuur en industrie algemeen en spoedig ingevoerd en bevorderd zoude kunnen worden.

Tot op dezen tijd hebben eenige landerijen, welke onder het *Kaapsche distrikt* gerekend worden, benevens eenige afdeelingen van de Drostdij *Stellenbosch*, als de *Koeborgen*, *Zwartland*, *Eerste rivier*, *Bokkeveld*, *Roggeveld* enz., de *Kaapstad* meerendeels voorzien van de noodige granen, wijn, vruchten enz., om reden dat deze landstreeken niet zoo ver van de *Kaapstad* afgelegen zijn, en tot geen zoo lang en moeilijk transport genoodzaakt zijn als de verder afgelegene distrikten van deze Drostdij en die van *Zwellendam*.

Men kan de granen, welke thans jaarlijks naar de *Kaap-*

192 REIZE IN DE BINNENLANDEN

Kaapstad en de *Baai-fals* gebragt worden op vijftig tot zestig duizend mudden rekenen; het is echter zeker dat de Drostdijen *Stellenbosch* en *Tulbach* meer dan tienmaal zoo veel, behalve hetgeen voor derzelve eigene consumptie noodig is, voor den uitvoer zullen kunnen opbrengen, wanneer slechts de beste landerijen behoorlijk gecultiveerd, en door ondernemende particulieren magazijnen aangelegd worden, welke steeds open en gereed staan om den landman zijne produkten tegen redelijke prijzen aftekoopen, en hem tevens van de noodige behoeften tot den landbouw voor billijke prijzen te voorzien.

Naardien mijne tegenwoordige bedoeling niet eischt om breedvoerig en met naauwkeurige bewijzen gestaafd optegeven den staat van cultuur, waarvoor elk der onderscheidene distrikten der *Kaap*-Kolonie vatbaar is, zoo zal ik slechts een voorbeeld aanhalen, hetwelk aan landbouwkundigen aanleiding zal kunnen geven om te beoordeelen, wat in de geheele uitgestrektheid der Kolonie te verwachten zal zijn, wanneer de bevolking, cultuur en handel behoorlijk bevorderd zullen worden.

Ik heb hier voren bij de beschrijving der landerijen en de verschillende eigenschappen van den grond aangemerkt, dat vele landerijen in de *Kaap*-Kolonie gevonden worden, welke veertig- zestig- tot tachtigmaal het zaadkoren opleveren, voornamelijk wanneer dezelve door zoet water uit rivieren of beken op de eene of andere wijs kunstmatig bevochtigd kunnen

WOR-

worden. Hoewel men nu aan de *Kaap* zulke landstreken in menigte vindt, die thans geheel verwaarloosd, echter door een verstandig gebruik aan duizende menschen een rijkelijk bestaan zouden kunnen opleveren en de algemeene welvaart bevorderen, zoo zijn er doch weinige lieden aldaar welke daarvan eenige kennis hebben, en nog minder zulke welke dadelijk eenen dergelijken arbeid zouden willen ondernemen; bij voorbeeld, in de Drostrij *Stellenbosch* bestaat het distrikt van *Ghoudinie* en de *Brandvallei* uit valleigronden, welke deels in hunnen tegenwoordigen natuurlijken staat reeds rijkelijk van water voorzien zijn, en die gedeeltelijk uit eenen stroom van warm water, die in de nabijheid gevonden wordt, op eene uitgestrektheid van eenige duizende morgen lands zouden kunnen onder water gezet worden. Wanneer deze valleigronden nu behoorlijk met werkzame menschen bezet waren, en men slechts drie duizend mudden zaad jaarlijks in den grond brengt, het welk op die landen rijkelijk veertigvoud zal voortbrengen, zoo zouden deze tegenwoordig weinig geachte landerijen ruim honderd duizend mudden, en gevolgelijk alleen meer granen kunnen opbrengen, dan thans de geheele *Kaap*-Kolonie naar de *Kaapstad* en de *Baai - Fals* afzendt, volgens de opgave hier voren gedaan, welke namelijk vijftig tot zestig duizend zakken bedraagt; hoewel deze strek niet eens het duizendste gedeelte van het thans bewoonde gedeelte der Kolonie bevat, maar

N

slechts

slechts als een punt dezer onmetelijke Volkplanting aan te merken is.

Deze aanmerking zal waarschijnlijk allen twijfel voorkomen, die bij mijne volgende begrotingen zouden kunnen ontstaan, wanneer de Lezer slechts in het oog houdt, dat de granen, welke de Drostdijen *Stellenbosch* en *Tulbach* tot den uitvoer en buitenlandfchen handel zouden kunnen leveren, door mij slechts gerekend worden op honderd duizend zakken of vaten fijne blom, ieder zak tot twee honderd ponden, gedeeltelijk afzenden naar de *Saldanha-baai* tegen zeven rijksdaalders, en gedeeltelijk naar de *Kaapstad* of de *Baai-Fals* tegen zeven en een halven rijksdaalder.

Door de nieuwe verdeeling en de verkeerde uitbreiding der Drostdij *Tulbach* zijn de aanmerkeliJKste Schapenlanden onder de laatste Drostdij gekomen; het valt hierom thans te moeilijker om te beoordeelen het getal fchapeu dat in iedere Drostdij onderhouden, en gedeeltelijk uit het natuurlijk gewas, en gedeeltelijk door eene verbeterde cultuur en industrie, gevoed zoude kunnen worden.

Bij de verdeeling der landstreken aan de *Kaap* in Distrikten en Drostdijen, moet men hoofdzakelijk letten: *vooreerst*, om zoo veel mogelijk natuurlijke grenzen te bepalen, welke door rivieren of bergketens geformeerd worden; *ten tweede* behoort de verdeeling zoo veel mogelijk geregeld te worden naar *een aard* der voordbrengfelen welke de verschillende
 distrik-

distrikten zouden kunnen opleveren, het zij nu dezelfde voortkomen uit het dieren- dan wel uit het plantenrijk; daar namelijk het eene distrikt hoofdzakelijk voor den landbouw en het andere meer voor de veeteelt geschikt is, dient men zoo veel mogelijk daar op te letten, dat er in het provendu der verkochte produkten voor de ingezetenen van iedere Drostdij eene zekere evenredigheid plaats hebbe. Doch dit is eene materie die ons hier te verre in de wijdloopige velden der Staat-huishoudkunde zoude voeren; *ten derde* dient de Residentie of de Hoofdplaats van iedere Drostdij, zoo veel zulks geschieden kan, te worden aangelegd op eene plaats, welke de meeste ingezetenen der Drostdij moeten pasferen, wanneer zij hunne produkten ter markt brengen; *ten vierde* behooren de Hoofdplaatsen bij voorkeur aangelegd te worden aan zulke rivieren, welke met groote of kleine vaartuigen bevaren kunnen worden, en wel bij voorkeur aan zoodanige die zich in eene voor de scheepvaart bekwame baai of haven ontlasten, of door kanalen daarmede vereenigd kunnen worden.

Wanneer men nu de tegenwoordige verdeling der *Kaap*-Kolonie naar deze grondbeginselen beoordeelt, zal men zien dat dezelve in geen en deels daaraan beantwoordt. Dezelve behoort derhalve op eene meer gepaste wijze verdeeld te worden, gelijk ik in een ander werk breedvoeriger zal be-
toogen.

196 REIZE IN DE BINNENLANDEN

Eene moeilijkheid die men bij zulk eene naauwkeurige en gepaste verdeeling ontmoet, bestaat daarin, dat alle de kaarten van de Kolonie, welke tot hiertoe in het publiek zijn verschenen zeer gebrekkig zijn, en dat de Kaapsche Regering zoo wel als de gewezen Commisfaris Generaal DE MIST voor de ingezetenen der Kolonie en dezer Republiek een geheim maken van eene meer naauwkeurige kaart van het oostelijk gedeelte der Kolonie, welke zij van de Engelschen bekomen hebben. Derhalve heb ik ook thans bij dit werk geene nieuwe kaart willen doen graveren, maar mij vergenoegd om de copie der kaart van BARROW, door MORTIER COVENS en ZOON te *Amsterdam* uitgegeven, in verscheidene opzigten te veranderen, en de kaart die men bij mijn tegenwoordig werk vindt aldus zoo veel verbeterd te geven als tot nog toe mogelijk is. Ondertusfchen zal ik hier maar aanstippen, dat tot de Drostdij *Zwellendam* behoorden gevoegd te worden de landerijen van de *Hottentots-Hollandsche Kloof* af tot den mond van de *Gouds- of Gaurits-rivier* toe, welke laafte de oostelijke grensfcheiding zoude kunnen uitmaken; terwijl de westelijke zoude kunnen bepaald worden door de bergketen van *Hottentotsch-Holland*, langs de oostkust van de *Baai-Fals*, noordelijk voortloopende tot *Groot Drakenstein* en den *Franfchen Hoek*. De noordelijke grensfcheiding zoude kunnen voortloopen langs de bergketen van de *Rivier Zonder Einde* tot de *Hessequas-kloof* en de *Bree-*

Brede rivier, of waar de tegenwoordige grenscheidung aan de *Rivier Zonder Einde* stuit, en vervolgens noordelijk langs de tegenwoordige grenscheidung voorbij de *Ilex-rivier* en de *Zwarte Bergen*, tot daar dezelve stuit aan de *Gouds- of Gauris-rivier*. De Hoofdplaats van deze Drostdij *Zwellendam* behoorde alsdan verlegd te worden aan den mond van de *Brede rivier*, aan de *St. Sebastiaan- of Catharina-baai*. De ingezetenen der gheele Drostdij zouden aldus een kort en gemakkelijk transport en een voordeelige markt voor hunne produkten onder het toezigt van den Landdrost kunnen hebben, wyl een groot gedeelte dezer produkten met kleine vaartuigen door de *Rivier Zonder Einde* en de *Brede rivier* op de marktplaats aan voormelde baai zoude gebragt kunnen worden. Wilde men echter eene gefortificeerde militaire *Depot-plaats* tot de Hoofdplaats der Drostdij verkiezen, zoo zoude dezelve behooren aangelegd te worden aan de *Rivier Zonder Einde* bij de *Zoetemelks-vallei*.

Aan de *Mosfel- of Vleesch-baai* behoorde de Hoofdplaats eener nieuwe Drostdij gevestigd te worden, welker westelijke grenscheidung langs de *Gouds-rivier* tot derzelver bronnen, en noordelijk langs de *Nieuwevelden* zoude kunnen loopen, terwijl zich de oostelijke grenscheidung tot *Zitzikamma* zoude kunnen uitstrekken, waar de groote bergketen tegen de zee stuit, indien men anders het distrikt der *Plettenberg-baai* niet tot eene afzonderlijke Drostdij wilde

198 REIZE IN DE BINNENLANDEN

maken, hetwelk echter naar mijn inzien behoorde te geschieden. De *Karocka*, de *Groote*, de *Kogga* en de *Kromme rivieren* zouden, nevens eenige bergketens, de oostelijke grenscheiding uitmaken; en tusschen de beide Drostdijen van de *Mosket-* en *Plettenbergs-baaijen* zoude de *Kaimans-rivier* tot eene grenscheiding kunnen dienen, die voorts langs de bergketen zoude kunnen loopen tot de *Duivelskop*, en vervolgens door de *Lange kloof*, in eene regte lijn over den *Kamnafieberg* en de *Olifants-rivier*, tot de noordelijke ruggen der *Zwarte bergen* enz. Van daar westelijk tot waar deze bergen stuiten aan de *Gamka* of *Leeuwen-rivier*, welke laatste vervolgens tot aan de bergketen van *Nieuwveld* de grenscheiding zoude kunnen uitmaken.

Wanneer men de kaart van BARROW naziet, te *Amsterdam* bij MORTIER COVENS en ZONN uitgegeven, welke ik op voormelde wijs heb laten veranderen, zoo zal men vinden, dat een groot gedeelte der produkten van deze landstreek, met kleine vaartuigen op de *Gouds-* of *Gaurits-rivier*, de *Dwijka*, de *Gamka-* of *Eeuwen-* de *Olifants-* en de *Kamnafie-rivieren*, die zich alle met de eerste vereenigen, tot derzelver mond vervoerd kunnen worden. Dewijl echter de mond der *Gouds-rivier* zich in geene baai ontlast, zoude men in het vervolg, wanneer de cultuur van produkten aanmerkelijk mogte zijn toegenomen, een kanaal kunnen graven, om deze rivier met de *Vleesch-baai*

te

t vereenigen, wier afstand, van de Plaats van HENDRIK RENSBURG tot de *Vleesch-baai*, niet meer bedraagt dan drie kwartier uurs en uit vlak land bestaat. Wanneer alsdan bovendien bevonden mogt worden, dat men eenige klippen aan den oever der baai door buskruid zoude kunnen doen springen, dan zal zulk een kanaal misfchien tot eene veilige haven kunnen dienen, het welk door deskundigen onderzocht en beoordeeld zal dienen te worden.

De oordeelkundige Lezer zal mij toestemmen, dat wanneer de *Kaap*-Kolonie op eene voortgelijke gepaste wijze verdeeld, en de Distrikten op zulk eene wijze beschreven worden als in dit werk is opgegeven, dat het alsdan ook veel gemakkelijker zal zijn om de produkten aan te wijzen en te beoordeelen, welke dezelve zouden kunnen opleveren. Voor het overige zal ik tot voltooiing mijner algemeene schets hier nog maar de volgende aanmerkingen maken.

De schapen, welke in de beide Drostdijen van *Stellenbosch* en *Fulbach* onderhouden kunnen worden, en meest door het natuurlijk gewas hun voedsel kunnen vinden, zouden ruim tot anderhalf of twee millioenen stuks kunnen gebragt worden, en de wol jaarlijks tot zes of zeven millioenen ponden, welke laastfe gedeeltelijk naar de *Saldanha-baai* tegen achttien stuivers, en gedeeltelijk naar de *Kaapstad*, tot twintig stuivers per pond, vervoerd zoude kunnen worden. Aan wijnen, als fijne desfertwijn, Madra-soorten, en goede roode en witte